

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

22e jaargang nr. 48 30 november 1969

administratie

postbus 114, Utrecht

tel. 030-24641

postgiro 58 t.n.v. De Humanistische Pers

abonnementsprijs voor Nederland, andere
E.E.G.-landen, Suriname, Curaçao en de
Antillen f 8,50 per jaar

Overige landen f 12,50 per jaar

losse nummers f 0,50

verschijnt wekelijks

Wij en zij

U zult zich herinneren, dat we onze eerste — mag ik toch maar zeggen: samenspraak? besloten hebben met een aan ons zelf gerichte vraag: zijn wij bereid de dingen opnieuw te overdenken en tot in hun uiterste konsekventies door te denken? En „die dingen” waren dan nog maar een klein uittreksel uit de mogelijkheden, die de voortgang van techniek en wetenschap binnen afzienbare tijd tot werkelijkheden zal maken.

Een vraag, die alleen zin had, als we een eerder gestelde vraag: moeten we al dat steeds verder gaande onderzoek maar niet stopzetten?, ontkennend beantwoord zouden hebben. Toen we deze laatste vraag stelden hebben we ons al meteen afgevraagd: maar hoe denken we ons dat stopzetten dan? Want niet wij doen al die onderzoekingen, maar al die duizenden geleerden, fysici, chemici en biologen in tientallen landen van de wereld. Moeilijker nog: in twee of drie grote politieke blokken in deze wereld. Onze vraag heeft waarschijnlijk eigenlijk niet zo heel veel zin — tenzij wij haar in één opzicht anders formuleren en zeggen: moeten zij die onderzoekingen niet stopzetten? Niet wij — maar zij!

Dit is geen nieuwe formulering — al is ze nog wel jong. Eigenlijk is ze pas goed opgekomen na die verschrikkelijke maandag, 6 augustus 1945. Toen werd om kwart over 8 in de stralend-zonnige morgen de japanse stad Hiroshima overgoten met een felle witte gloed. Direct daarop leek het heelal in te storten. Tot veertien kilometer hoogte steeg een enorme rook- en stofzuil als een monsterlijke paddestoel naar de hemel; een woedende orkaan teisterde de stad en huizen stortten krakend en donderend ineen. Van de 250.000 inwoners waren er direct al 30.000 dood en 160.000 min of meer zwaar gewond. 30.000 van hen stierven onder afschuwelijke pijnen in de eerstvolgende 10 dagen en vele duizenden volgden hen nog weken, maanden, soms jaren later.

Zo werd een van de meest fundamentele ontdekkingen aan de gehele wereld verkondigd. Het was een boodschap van schrik en vrees; van angst om de zelf-vernietigende vermogens

van de mens. Reeds toen deed zich vermoeden, wat we nu heel zeker weten: een miljard onmiddellijke slachtoffers zou wel het minimum zijn, dat een met deze wapens bedreven totale oorlog zou opleveren.

Van dit ogenblik af begon men zich vragen te stellen. Moest dit nu het resultaat zijn van vele eeuwen wetenschap, van onvermoeid en volhardend zoeken door het helderste menselijke vernuft? Beseften en beseffen de geleerden, die aan die atoombom werkten en die daarna aan steeds nieuwer en gevaarlijker gifgassen, steeds andere doeltreffender bacteriën en virussen gewerkt hebben, waar hun verantwoordelijkheid ligt? Was en is het niet hun plicht te weigeren

Inspraak en uitpraak

De 1e lezing in deze serie (16 nov. l.l.) van de heer van Rijsinge heeft geleid tot een groot aantal bijeenkomsten, waar door hem gestelde vragen werden besproken.

Wij herhalen nog enkele punten uit onze mededeling in het Woord van de Week van 2 november l.l.:

Het is de bedoeling dat rapporteurs de belangrijkste punten die in de discussies ter sprake zijn gekomen (kort geformuleerd) opsturen naar het Centraal Bureau. Daarbij zullen van enige bijeenkomsten opnamen gemaakt worden.

Dit materiaal is uitgangspunt voor de uitzendingen van 14 en 21 december, waarin dr. van Rijsinge op zoveel mogelijk gemaakte opmerkingen in zal gaan.

Wilt u dat we bij de uitzendingen in december rekening houden met de bij u gemaakte opmerkingen, dan dienen die op uiterlijk 8 december (lieft eerder en zo kort mogelijk geformuleerd) in ons bezit te zijn.

Kalender 1970

De kalender 1970 van het
Humanistisch Verbond,
nu in geheel vernieuwde
uitvoering.

De prijs is **f 5.75**

Uw bestelling zien wij gaarne tegemoet door
storting of overschrijving van f 5,75 op post-
rekening 58 t.n.v. De Humanistische Pers
Utrecht.

In de omschrijving: Kalender 1970.

hun kennis en kunde nog langer in dienst te stellen van het geweld? En met het oog op wat wij de vorige maal bespraken kunnen we eraan toevoegen: moeten zij niet weigeren voort te gaan op paden, die naar de konstruktie van een wereld voeren, die in al zijn mogelijkheden van het dagelijkse leven in flagrante tegenstelling zal staan tot alles wat we tot nu toe voor ethisch en moreel geoorloofd beschouwen?

Ik ben er zeker van, dat de besten onder hen zeker, en alle anderen waarschijnlijk ook, van dit besef doordrongen zijn. Ik herhaal U twee uitspraken, die ik al eerder in dit jaar aanhaalde: De bekende Amerikaanse geneticus, beschrijver van de geschiedenis der biologie en voorzitter van het Amerikaans Genootschap ter Bevordering van de Wetenschap, dr. Bentley Glass heeft gezegd: „Als de mens in de naaste toekomst zijn kennis zal gaan toepassen op zijn eigen voortplanting en evolutie, zullen we voor de zwaarste ethische problemen komen te staan”. En de Nobelprijswinnaar Francis Crick uitte zich zo: „de ontwikkeling van de biologie zal tot op zekere hoogte de traditionele basis van onze ethische opvattingen vernietigen en het is niet gemakkelijk in te zien, wat we ervoor in de plaats kunnen stellen”. Mensen als Einstein en Oppenheimer, die zo grote bijdragen hebben geleverd aan de konstruktie van de atoombom hebben sindsdien niet opgehouden tegen de toepassing ervan te waarschuwen. Toch gaan ze door. Berust dan bij hen niet de verantwoordelijkheid? We moeten, dacht ik hier goed onderscheiden. Vóór men een wetenschappelijke ontdekking en een technische uitvinding kan gaan toepassen, moet eerst het onderzoek verricht worden. Dit onderzoek wordt door de onderzoeker verricht — maar hij kan dit nimmer doen, als de gemeenschap, de staat, d.w.z. wij hem daartoe niet in de gelegenheid stellen. Wij zijn de oorzaak, dat zij kunnen werken. En als zij dan hun werk gedaan hebben stellen ze de uitkomsten ervan ter beschikking van hun opdrachtgevers — d.w.z. van de gemeenschap, de staat, van ons. Die gemeenschap — en dat is dus: wij — beslist over het gebruik over de toepassing van de resultaten.

Een ontdekking of een uitvinding heeft op zichzelf geen ethische of morele waarde. Pas het gebruik, dat we ervan maken kan goed of slecht genoemd worden. Het mes, dat in de redende handen van de chirurg een goede daad verricht, is een duivels voorwerp in de hand van de bezetene, die amok loopt. De morfine, die in de hand van de deskundige arts een patiënt het lijden kan verlichten, schept een

groot lijden in de hand van de morfinist. Moeten onderzoekers dus weigeren onderzoeken te doen? Omdat zij vrezen, dat het resultaat misbruikt kan worden? Maar bovendien: hoe vaak is het resultaat onverwacht? Hoeveel belangrijke ontdekkingen zijn als het ware terloops gedaan? Hoe dikwijls vinden onderzoekers niet dingen, waarnaar ze helemaal niet zochten?

En dan nog iets: in hoeverre is onze opvatting van wat zij wel of niet moeten doen van tijd, plaats en omstandigheden afhankelijk? Vinden wij nu, dat een natuurkundige niet moet medewerken aan de vervaardiging van atoombommen — wat zouden we gezegd hebben van de natuurkundige, die dit ruim 25 jaar geleden geweigerd had? Zijn we er zo zeker van, dat we hem hadden toegejuicht, toen de wereld onder de fascistische heerschappij van oost en west, van Japan en Duitsland dreigde verpletterd te raken en het tot stand komen van dit wapen op korte termijn een einde had kunnen maken aan de barbarie van de veroveraars? Of misschien anders nog: als hij geweigerd had de wedloop met de tijd aan te gaan, die anders door de tegenstanders gewonnen zou zijn? Is het niet zo, dat alleen die veroveraars hem hadden toegejuicht en ondertussen zelf waren voortgegaan om dit geheim als eersten te ontdekken — en toe te passen?

Hoe dit zij — de toenmalige onderzoekers weigerden niet en zetten hun werk voort. Zoals ook nu de onderzoekers hun werk voortzetten — evenzeer waarschijnlijk als de toenmalige in de hoop, dat de door hen gesmede wapens nooit zouden worden toegepast. Of dat de door hen gedane ontdekkingen alleen in het belang van de mensheid zou worden gebruikt, nooit ertegen.

Mag men hiervan zeggen, dat ze hiermede het bewijs van een verstandige zelfbeperking gaven? Zij deden het werk op een terrein, waarop zij deskundig waren: het onderzoek. En ze lieten de beslissing over het gebruik ervan over aan anderen, die op dit gebied deskundig waren. Kan een onderzoeker eigenlijk meer doen? Althans zolang de onderzoekers over de gehele wereld niet één gilde vormen en een gemeenschappelijk — en door alle gildebroeders geres-

HUMANISTISCHE STICHTING „SOCRATES”

Oudegracht 152 Utrecht

Op 13 december 1969 belegt de stichting een beroepenconferentie over:

„Strafrecht en sexualiteit”

Pre-adviseurs:

prof mr. Th. W. van Veen
en mr. C. Gutter

Commentatoren:

prof. mr. A. A. M. van Agt
en mr. A. Heijder

Voorzitter van de conferentie:

prof. mr. J. A. Ankum

Aan de conferentie kunnen deelnemen: juristen en anderen die beroepshalve met de problematiek worden geconfronteerd. De bijeenkomst vindt plaats in de Internationale School voor Wijsbegeerte te Amersfoort.

De toegangsprijs bedraagt f 4,— p. pers. (Broodmaaltijd f 4,75 p. pers.).

Inlichtingen bij het secretariaat van de stichting, tel. 030-24641.

pekteerd — besluit zouden kunnen nemen. Het heeft geen zin hierop door te gaan, aangezien deze mogelijkheid niet — laten we hopen: nog niet — bestaat. Maar het heeft wel zin vast te stellen, dat we hiermede de verantwoordelijkheid hebben overgebracht van het wetenschappelijke naar het politieke terrein. En dat wil tevens zeggen naar het levensterrein van ieder mens — U en ik. Wat betreft al die moderne onderzoeken op natuurwetenschappelijk en technisch terrein.

Maakt dit de zaak eenvoudiger? Waarschijnlijk niet. Want het wil zeggen, dat ieder staatsburger zich ernstig moet afvragen welke waarde het leven voor hem heeft, welke eisen hij aan zijn welvaart stelt en welke aan zijn welzijn. En meer nog: welke eisen hij stelt aan de omstandigheden van die drie-miljard-min-één anderen op onze aarde.

Wij zijn op weg naar een geheel andere wereld, naar een wereld van techniek en wetenschap, zoals die er nog nooit geweest is. De tragiek is wellicht, dat we daarheen gaan met diezelfde mens, de mens, die met stenen wapens rendieren en olifanten jaagde, die in grotten wonderbaarlijke kunstwerken sneed, die decivilisaties en kulturen van China, India, Egypte en Griekenland opbouwde en die nu een geheel nieuwe uitdaging moet beantwoorden.

Die mens zijn *wij*. Alleen het grondig kennisnemen van wat *onze* civilisatie tot stand vermogt te brengen en welke betekenis de daaropgebouwde cultuur voor ons heeft, kan ons redden. Geen omzien naar het verleden kan ons daarbij helpen. De wensdroom van de volmaakt verleden tijd kan nog slechts een schone herinnering zijn, maar geen goede gelegenheid meer voor het ontvluchten van het moeilijke heden. Wie het heden ontvluchten wil, dient in de toekomst te kijken. Het is onze taak hiervan iets te maken. Niet *zij*, maar *wij*.

C. van Rijsinge

onopvallend geluk

Van nature valt het geluk minder in het oog dan het ongeluk, en het wordt minder zichtbaar naarmate het hoger stijgt. Maar daar rekenen we niet mee. Als 't een treurig voorval betreft, dan zal het hele dorp, de hele stad toestromen; maar is het een kus, een straal van schoonheid, of een straal van liefde, die ons hart komt verlichten, dan let niemand er op. En toch kan een kus voor de vreugde even gewichtig zijn als een wonde voor de smart.

We zijn nooit rechtvaardig; we verbinden bijna nooit het levenslot met geluk, en als we 't niet verbinden met de dood, dan is 't alleen om met een nog groter ramp dan zelfs de dood saam te voegen.

Maurice Maeterlinck (1862-1949)

Van week tot week:

Hilversum I (radio)

Zondag 7 december, 9.45—10.00 uur: H. B. J. Waslander: „Schroom en Verzet”.

Zondag 14 december, 9.45—10.00 uur: C. van Rijsinge: Een nabespreking van de uitzendingen op 16 en 30 november.

Zondag 21 december, 9.45—10.00 uur: C. van Rijsinge: Een nabespreking van de uitzendingen op 16 en 30 november.

Zondag 28 december, 9.45—10.00 uur: J. C. Brandt Corstius: Henriette Roland Holst.

Voor het Woord van de Week is een handige linnen

verzamelband

verkrijgbaar.

Prijs f 2,95

Te bestellen door storting of overschrijving op postrekeningnummer 58 t.n.v. De Humanistische Pers, Postbus 114, Utrecht. Utrecht.

groeten uit vietnam en omstreken

Een groepje weldoorvoede
en eigenlijk best aardige
jongens (kijkt u even?)
die rijst uitstrooien als het
woord gods
om het daarna zeer stevig
onder hun zolen in de grond te stampen
— ik dacht misschien een nieuwe
manier van zaaien —

maar de kommentator zei
er was in dat dorp meer rijst
dan nodig was voor de bevolking
en dat is verdacht (of niet?)

de vrouw uit wier handen de mand
met rijst gerukt werd stond
er hulpeloos bij met een lachje
zo hartverscheurend treurig dat
het zweet me uitbrak
(zo'n glimlach is zo oosters zeggen wij
vertederd wreed en westers
zo aan de luxe van de haat voorbij)

maar als je goed oplet kun je
het bijna dagelijks zien
op telkens andere gezichten
het lachen van de leegte
dat veelal aan de dood voorafgaat.

Uit: Geen bloemen geen bezoek
van Ellen Warmond

Waaruit en van wie?

Wij stellen onze lezers de vraag in welke boeken de onder no. 13 t/m 15 geplaatste stukjes voorkomen en wie de schrijvers zijn of uit welk gedicht en wie de dichter is.

Oplossingen, uitsluitend op een briefkaart, moeten uiterlijk vrijdag 12 december in ons bezit zijn.

Op de voorzijde uw antwoorden, op de adreszijde duidelijk uw naam en adres.

Te adresseren aan:

De Humanistische Pers

Postbus 114

Utrecht.

Onder de goede oplossers worden 3 boekenbonnen van f 7,50 verloot.

13. Het stortregende en Dorine van Lowe was doodmoê, toen zij, dien middag, vóór het diner nog even bij Karel en Cateau aanwipte, maar Dorine was tevreden over zichzelf. Zij was na de lunch dadelijk uitgegaan en had geheel Den Haag doortrappelend en doortramd; zij had veel bereikt zo niet alles en haar vermoeide gezicht stond heel blij en hare levendige zwarte ogen flonkerden.

— Meneer en mevrouw nog niet aan tafel, Sientje? vroeg zij de meid, buiten adem, zenuwachtig, en eensklaps schrikkende, dat het te laat zou zijn.

— Neen, juffrouw, maar het is op slag van zessen, zei Sientje streng.

Dorine van Lowe wipte door de vestibule, holde de trap op, vergetende hare natte parapluie in den standaard te zetten. Zij hield die krampachtig in de ene hand, tegelijk met haar rok, dien zij vergat los te laten; in haar arm drukte zij een pakje tegen zich aan, onder haar pelerine; in de andere hand had zij haar mof en hare oude, zwart satijnen reticule; met die zelfde hand zocht zij in een bovenmenselijke inspanning naar haar zakdoek en wist zich den neus te snuiten zonder iets te laten vallen; alleen waaiden vier, vijf trambiljetjes rondom haar heen, terwijl zij dit deed.

Oude Sientje volgde haar even met den blik, streng. Toen ging zij naar de keuken, haalde een doek, veegde kalm langs vestibule en trap een spoortje van regen en wat natte druppels af en plukte zorgvuldig de trambiljetjes weg van den looper.

Dorine trad in de zitkamer van haar broër, Karel van Lowe. Hij zat rustig bij een goed vuur en las: een man van vijfenveertig; zijn fris geschoren gelaat glom rozig en jong; zijn dik, glanzend haar was netjes gekamd met een fiks kuif; zijn snor verfte hij zwart en hij had, als Dorine, de zwarte ogen der Van Lowes. Zijn brede figuur had in zijn nette klêren iets degelijks en goed doorvoeds; zijn vest plooid dik om zijn maag, en de horlogeketting deinde op een rustigen ademhaal: zó had hij iets kalms en gezonds, van bedachtzaam overleg en egoïstische bezadigdheid... Hij legde rustig het tijdschrift, waarin hij las, ter zijde, als wist hij, dat hij nu, onvermijdelijk, een kwartier minstens naar zijn zuster zou moeten luisteren, maar hij beloofde zich haar dikwijls in de rede te zullen vallen. Hij wreef zich dus zijn grote, dikke, roze handen en zag Dorine bezadigd aan en zijn blik beduidde haar: begin maar, ik luister naar je, want ik moet wel...

Dorine bleef staan bij zijne schrijftafel, die stond in het midden van het nette vertrek, terwijl hij zitten bleef bij zijn vuur.

— Ik ben bij ze allen geweest! begon Dorine, zegevierend.

14. Bleef haar gezicht koel stuurs, dan betrok hij het dadelijk op zichzelf en gaf zich over aan grenzeloze wanhoop. Lachte ze, dan pakte hij zijn twee vrienden beet, en sleepte ze mee aan hun armen onder het opgetogen: „Een blik! Heb julie 't gezien? Een blik!...” Het dwaze van dit gedrag zag hij zelf wel in, maar hij kon niet anders. Het was niet alleen een uiting van onbedwingbare vreugde, het was ook een poging om het noodlot een handje te helpen, want als hij nu maar begon met dol en enthousiast te doen, misschien dat de wereld zich dan nog wel bijtijds herinneren zou, dat haar inderdaad niets anders restte dan ineens te storten rondom dit onvergelijklijk liefdesgebeuren, dat alle andere dingen overbodig maakte.

Op vrije middagen fietsend, zette hij zijn uitbundigheid voort, zong hardop, deed alle leraren tegelijk na, sprong bij grote snelheid van zijn fiets, die een twintig meter verder tegen de zeedijk omkantelde. Dan lachten ze, patroniserend. Zelfs probeerde Max Mees een tijdlang het blikkengedoe overdreven te imiteren, een goedige spotternij met pedagogische bedoelingen die hij miskende. Want begreep Max dan niet het bijzondere en ongelooflijke van dit alles? Hij liet hem zijn agenda zien, waarin, tussen huiswerkopgaven door, al die blikken op een rijtje stonden, soms acht per dag: vier streepjes met een vijfde er door, en nog drie er achter. Met grote monogrammen I.D. waren de twee lege meidagen van de fietstocht overdekt. Voor die fietstocht liep Max ook nog wel warm, want dat waren tenslotte dagen geweest van een schier mythologische betekenis, en dan sprak Anton over Ina, en Max over Greet Sombart, en ze vereenzelvigden zich beurtelings met elkaar, of boden verwoed tegen elkaar op, met harde ratelstemmen en zonder erg veel naar elkaar te luisteren. Het bruine „Note Book”, waarin het verslag in Duitse letters nieuwe regels vertoonde: zes korte opmerkingjes door Ina op de tocht gemaakt, voor de helft opgebouwd uit „ja” en „neen”, leek hem voorlopig nog te heilig om er mee te koop te lopen; hij stelde zich echter schadeloos door nu ook Jan Bredevoort in de geheimen der agenda in te wijden, toen ze bij meneer Roemer naast elkaar zaten, en omdat die alleen maar snoof en giechelde en zijn hoofd scheef op de bank legde op oude Jan Klaassenmanier, overschreeuwde hij hen in de daaropvolgende pauze weer met de constatering van de allernieuwste, de duidelijkste blikken; hij overschreeuwde hen, hij overschreeuwde zichzelf, — en zijn twijfel vooral...

15 de lucht hangt er laag
en de zon wordt er langzaam
in grijze veelkleurige
dampen gesmoord,
en in alle gewesten
wordt de stem van het water
met zijn eeuwige rampen
gevreesd en gehoord.